

KIYÂDE

(bk. ORDU).

KIYÂDE

(القيادة)

**Câhiliye döneminde
Mekke'de ordu kumandanlığı.**

Sözlükte "reislik, önderlik ve kumandanlık" gibi anlamlara gelen **kiyâde** kelimesi, Câhiliye devrinde Mekke'de ordu kumandanlığını ve kabile başkanlığını ifade etmek için kullanılmıştır. Bütün idarî ve dinî görevlerin Kâbe'ye hizmet esasına göre düzenlendiği Mekke'deki vazifelerden biri olan ve zaman içerisinde müstakil bir mahiyet alan kiyâde diğer görevlerde olduğu gibi Kusay b. Kilâb ile başlatılır. İslâmiyet öncesi dönemde kabile toplulukları halinde yaşayan bedevî ve hadarî Araplar'ın şeyh adı verilen kabile reisleri seferde ordu kumandanı, hazaarde ise kabile başkanı olmak üzere her iki vazifeyi de üstlenirlerdi. Bir savaş durumu ortaya çıkınca "ukâb" (kartal) adlı kabile sancağı çıkarılır ve herhangi bir kişi bayraktar olarak seçilmezse muhafaza etmekle görevli olan ve bu hususta önceliği bulunan kimse tarafından taşınırdı (İbn Abdürabbih, III, 267). Mekke'ye hâkim olunca kiyâde görevini de üstlenen Kusay'dan sonra bu vazife oğlu Abdüddâr'a veraset yoluyla geçti. Hilfû'l-mutayyebîn neticesinde kiyâde görevi Abdümenâf b. Kusayy'a intikal etti. Abdümenâf'tan sonra başkumandanlığı Abdümenâfoğulları'ndan Abdüşems üstlendi. Hz. Peygamber'in dedesi Hâşim'in ikiz kardeşi olan Abdüşems, kardeşiyle birlikte Mekke ve Kâbe'ye hâkim olabilmek için yaptığı mücadele neticesinde elde ettiği başkumandanlık görevi böylece Abdüşemsoğulları'na geçti. Bundan sonra Mekke'nin fethine kadar Emevîler'in elinde kalan kiyâde görevini sırasıyla Ümeyye b. Abdüşems, Harb b. Ümeyye ve Ebû Süfyân b. Harb üstlendi. Harb b. Ümeyye, Kureyş tarafının I ve II. Ficâr savaşlarında ve II. Ficâr'ın bir safhası olan Yevmü Şemta'da Kureyş ile birlikte Kinâne kabilesinin de başkumandanlığını üzerine almıştı. Ebû Süfyân'ın, Mekke - Medine mücadelesinde (Uhud, Hendek ve Mekke'nin fethi) Mekke'nin hem başkanı hem de kiyâde görevlisi olduğu bilinmektedir (*Lisânü'l-Arab*, "kvd" md.). Ebû Süfyân, Bedir Savaşı'nda kervanda bulunduğu için kiyâde vazifesini Utbe b. Rebîa üstlenmiş (Hattâbî, II, 148), savaş

enasında ise müşriklerin kumandanlığını Ebû Cehil yerine getirmişti. Mekke'nin fethiyle fiilen sona eren bu görevi, Hz. Peygamber Veda hutbesinde sikâye ve sidâne (hicâbe) dışındaki bütün Câhiliye dönemi görevleriyle birlikte kaldırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "kvd" md.; Ezrakî, *Ahbaru Mekke* (Melhas), I, 109-111; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 402, tür.yer.; İbn Abdürabbih, *el-İk'dü'l-ferid* (nşr. Abdülmecîd et-Terhîfî), Beyrut 1987, III, 267-268; Hattâbî, *Ğaribü'l-hadîş* (nşr. Abdülkerîm el-Azbâvî), Mekke 1402, II, 147-148; Fâsî, *Şifâ'ü'l-ğarâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, II, 140, 144-145; Abdürraûf Avn, *el-Fennü'l-harbî fi şadri'l-İslâm*, Kahire 1961, s. 75-82; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 250-251; Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 274; II, 849, 1005-1007; Mustafa Zeki Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin Döneminde Askerî Teşkilat*, Samsun 1990, s. 5-8, 41-47.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

KIYÂFE

(القيافة)

İki kişinin organlarındaki benzerlikten aralarında kan bağı bulunduğunu ve karakterlerinin nasıl olduğunu tesbite yarayan tahminî bilgi.

Sözlükte **kiyâfe**, "iz sürme; doğan çocuğun fizyonomisine bakarak nesebini tesbit etme" anlamlarına gelmektedir. Bu işle meşgul olanlara **kâif**, **kavâf** ve **kavâf** denilir. Terim olarak kiyâfe bir kimse'nin fizikî yapısına ve organlarına bakarak onun nesebi, ahlâk ve karakteri hakkında tahminde bulunmaktır (Taşköprizâde, I, 353). İslâm bilim ve kültür tarihinde **ilm-i kiyâfe** adıyla özel bir bilim dalı sayılan kiyâfe Taşköprizâde'nin verdiği tarife göre firâsetle (ilm-i firâse) aynı anlamdadır (*a.g.e.*, I, 333). Fakat literatürde ve halk arasında firâsetin daha kapsamlı ve yaygın biçimde kullanıldığı görülür. Kiyâfe "kiyâfetü'l-eser" ve "kiyâfetü'l-beşer" olmak üzere ikiye ayrılır. **a)** Kiyâfetü'l-eser: İnsanın veya herhangi bir hayvanın izini sürmektir. Zekâ, tecrübe ve tahmine dayanan bu yöntem, her çağdaki toplumların bir şekilde başvurduğu pratik bir bilgi türüdür. Kaynaklarda erkekle kadının ve yaşlı ile gencin izlerini birbirinden ayırt edecek derecede uzmanlaşmış iz sürücülerden söz edilir (*a.g.e.*, I, 353). **b)** Kiyâfetü'l-beşer: İki kişinin fizyolojik yapıları ve organları arasındaki benzerliklerden hareketle aralarında kan bağı (neseb) bulunduğunu tesbit etmek ve bir insanın fizikî özelliklerine bakarak ahlâk ve karakteri hakkında tahmin yürütmektir (Siddîk Hasan Han, II, 385, 436). Bir bakıma modern

tibbin soy tesbitine yönelik DNA testi uygulaması, eski Arap toplumunda kiyâfetü'l-beşer denen bazı müşâhede ve tahminler yoluyla yapılmaktaydı. Süretten sîret okumanın mümkün olduğu bugün de halk arasında yaygın bir telakkidir.

İslâm öncesi Arap toplumunda bazı kabilelerin bu alanda ihtisas sahibi olduğuna, daha doğrusu bu bilginin onlara özgü bulunduğuna ve bu sebeple kiyâfenin eğitim öğretimle elde edilemeyeceğine inanılmaktaydı. Nitekim Benî Müdlic, Benî Leheb ve Nizâroğulları'nın kiyâfe ve firâse konusunda uzmanlaştıkları kabul ediliyordu. İslâmî dönemde de İyâs b. Muâviye, İmam Şâfiî, Ahmed b. Tolun ve Halife Mu'tez - Billâh bu konuda ün yapmıştır (*DİA*, XIII, 116).

Müslümanlık'tan önce Hicaz - Arap toplumunun kültüründe önemli bir yer tutan kiyâfe ilmi İslâm döneminde de belli bir süre varlığını korumuş, dolayısıyla fakihler kâifin verdiği bilginin neseb davalarında ispat vasıtası olup olmayacağını tartışmıştır. Çoğunluk, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yle Üsâme hakkında Benî Müdlic kabilesinden bir kâifin verdiği bilgi üzerine sevinç belirtisi göstermesinden hareketle başka kesin delillerin bulunmadığı durumlarda kâifin görüşlerinin karîne değeri taşıdığını ileri sürer. Hanefîler'le İmâmiyye ve Zeydiyye fakihleri ise kiyâfenin Câhiliye döneminde kaldığını, bu yolla hüküm vermenin zan ve tahmine dayandığını ve doğru olmayacağını söylemektedir. Genellikle sansasyonel yanı ağır basan ve halk kültürünü yansıtan bu bilgi türü klasik dönem Türk edebiyatında "kiyâfetnâmeler" adıyla bazı eserlere konu teşkil etmiştir (bk. KIYAFETNÂME).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "kâif" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 119; Buhârî, "Ferâ'iz", 31; Müslim, "Radâc", 40; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 333, 353-354; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1366-1367; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ülûm* (nşr. Abdülcebbar Zekâ), Dımaşk 1978, II, 385-386, 436; Ebû Abdullah b. Muhammed, *Zübdetü'l-irfân fi 'alâmâtü'l-insân*, İstanbul 1291, s. 42; M. Mustafa ez-Zühaylî, *Vesâ'ilü'l-ışbât fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dımaşk 1402/1982, s. 542-552; Âmil Çelebioğlu, "Kiyafe(t) İlimi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kiyafetnâmeleri", *EFAD*, fas. II, sy. 11 (1979), s. 305-363; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), II, 227-228; Mehmet Serhan Tayşî, "Kiyafet İlimi", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, IV/2, İstanbul 1979, s. 91-98; İbrâhim M. el-Fehâm, "el-Firâse ve'l-kiyâfe 'inde'l-Arab", *Fayşal*, LXXI, Riyad 1983, s. 119-123; T. Fahd, "Kiyâfa", *EP* (İng.), V, 234-235; "Kiyâfe", *Mu.F*, XXXIV, 92-105; Süleyman Uludağ, "Firâset", *DİA*, XIII, 116-117.

MEHMET SERHAN TAYŞI